

RENTABELLIK VA UNI QURILISHDA OSHIRISH YO'LLARI

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Namazbayev Shoxrux Farxod o'g'li

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14524907>

Annotatsiya: Maqolada, rentabellik va uni qurilishda oshirish yo'llari, uning xususiyatlari, qurilish mahsuloti. baho. narx. resurs. xarajatlar. daromadlar. smeta qiymati. to'g'ri xarajatlar. ustama xarajatlar. rejalashtirilgan jamg'armalar. haqiqiy foyda. reja foydasi. smeta foydasi. balans foydasi. rentabellik.

Kalit so'zlar: Rentabellik, smeta, baho belgilash, resurslar narxi, iqtisodiy samaradorlik, tender, loyiha tahlili, byudjetlashtirish, xarajatlar miqdoriga nisbati.

Аннотация: В статье рассматриваются рентабельность и пути её повышения в строительстве, а также её особенности. Затрагиваются такие понятия, как строительная продукция, стоимость, цена, ресурсы, затраты, доходы, сметная стоимость, прямые затраты, накладные расходы, плановые накопления, фактическая прибыль, плановая прибыль, сметная прибыль, балансовая прибыль и рентабельность.

Ключевые слова: Рентабельность, смета, ценообразование, стоимость ресурсов, экономическая эффективность, тендер, анализ проекта, бюджетирование, соотношение объема затрат.

Annotation: The article discusses profitability and ways to improve it in construction, its characteristics, construction products, pricing, cost, resources, expenses, revenues, estimate value, direct costs, overhead costs, planned savings, actual profit, planned profit, estimated profit, balance profit, and profitability.

Keywords: Profitability, estimate, pricing, resource cost, economic efficiency, tender, project analysis, budgeting, cost ratio.

Korxonaning iqtisodiy faoliyatini xarakterlovchi asosiy ko'rsatkich, foyda bo'ladi. rentabellik tushunchasi tufayli, bu ko'rsatkichlar nisbiy so'z hisoblanadi. Rentabellik korxonaning ish faoliyatini ko'rsatadi.

Bu rentabellik ko'rsatkichlari ishlab chiqarish va tadbirkorlik sub'ektini samaradorligini rivojlantirish davlat darajasida haqida xulosa qilish ma'lumotlarni taqdim ekan. Ishlab chiqarish boshqaruvi (iqtisodiy ko'rsatkichini bir taqqoslash talab foyda shaklida) imkon bu natijalarga erishish uchun qilgan xarajatlari uchun.

Erkin korxonaga rentabellik tushunchasi. Bu rentabelligini yoki har qanday davr (yil, chorak) sanoat faoliyati jarayonida aksincha, zarar ko'rib ishlayotgan korxona tavsiflovchi ko'rsatkichlar biridir.

Quyidagicha rentabelligi va uning fikr tushunchasi belgilangan bo'lishi mumkin. mahsulot rentabelligi, kapital va ishlab chiqarish o'zi: Bu quyidagi asosiy guruhlar o'z ichiga oladi.

rentabellik va umumiy hal ajratiladi. Jami - asosiy fondlarning va ish poytaxti balansi qiymati (o'rtacha) uchun foyda nisbati. Joy - asosiy fondlarning va ish kapitali (o'rtacha)

qiymati pul mablag'lari va bank kreditlari uchun belgilangan to'lovlar, yig'imlar to'langandan keyin foyda balans nisbati.

ishlab chiqarish rentabelligiga, to'g'ridan-to'g'ri tashqari xarajat qilish, shuningdek, ishlab chiqarish xarajatlari sotishdan olingan foyda nisbati sifatida hisoblanadi moddiy xarajatlar.

Xususi kapital to'g'risidagi Qaytish siz sobit mavjud korxona va aylanma aktivlarning (fondlari) vaqti ma'lum bir vaqt (balans foyda) uchun joriy faoliyati natijasida nisbati bilan belgilanadi.

Har bir kompaniya rentabelligini oshirish manfaatdor. mahsulot sifatini oshirish Asosiy omillar, xarajatlarni va mehnat va moddiy resurslar, asbob-uskunalar va boshqa yanada samarali foydalanish yo'qotilishi kamaytirish. a o'rtacha tejash rejimiga rioya qilish, kompaniyada erkin munosabatlarni yaxshilash uchun zarur rentabelligini oshirish maqsadida. Bu o'z-o'zini moliyalashtirish sharoitlari bilan ishlash kishilar uchun ayniqsa muhimdir. Korxona rentabelligini oshirish, mahsulot ishlab chiqarish va marketing oshirish kabi chora-tadbirlar murojaat narxlash va jarayon nazorat tizimlarini takomillashtirish, mahsulot sifatini, ilmiy va texnologik rivojlanish amalga oshirish, hisob-kitob va to'lov munosabatlari va o'zaro hisob-kitoblar tizimini takomillashtirish orqali resurs foydalanish oshirish. bu sohalarida texnik-iqtisodiy doimo bizning mutaxassislar tomonidan ko'rib kerak. Daromadlilik tushunchasi ishlab chiqarish samaradorligini sifat ko'rsatkichi belgilaydi, bu xarajatlar va amalga oshirilgan qaytib darajasini ko'rsatadi qanchalik ko'rsatadi ishlab chiqarish va ishlab chiqarish jarayonida qaysi investitsiya qilish. Mahsulot sotish, savdo, ishlab chiqarish, o'z mablag'lari, rentabellik hisoblash ko'rsatkichlari tizimi yordamida amalga oshiriladi uzoq muddatli investitsiyalar, investitsiya aktivlarini. Bu ko'rsatkichlar korxonaning ish asosiy yo'nalishlari samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlash biznes faoliyatini tahlil ishlatiladi. Bir necha ko'rsatkichlari qarz oluvchilarning kredit aniqlash uchun ishlatiladi. Rentabellik darajasi korxona ixtiyorida bo'lgan sobit va joriy aktivlar, miqdori yalpi foyda nisbati - korxona. Ishlab chiqarish samaradorligi — korxona miqyosida iqtisodiy faoliyat, iqtisodiy dasturlar va tadbirlarning foydali natijalar berishi, olingan iqtisodiy samaraning muayyan qiymatga ega bo'lgan resurslarni qo'llagan holda eng yuqori ishlab chiqarish hajmiga erishishga sabab bo'lgan ishlab chiqarish omillari, resurslar sarflariga nisbati bilan tavsiflanadi. Ishlab chiqarish samaradorligi korxona faoliyatining yakuniy natijasini ko'rsatadi. Miqdoriy jihatdan ishlab chiqarish samaradorligini mahsulot ishlab chiqarish uchun sarf qilingan mehnat miqdori bilan o'lchash mumkin, lekin mehnat sarfini aniq o'lchash ancha qiyin. Shu sababli, ishlab chiqarish samaradorligi mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi; ishlab chiqarish vositalaridan va kapitaldan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichlari bilan aniqlanadi. Korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligining umumlashgan ko'rsatkichi tovar ishlab chiqarish sur'atlarining o'sishi hisoblanadi, undan tashqari puldagi harajatlar birligiga to'g'ri keladigan mahsulot hajmi, balans foydaning asosiy va aylanma fondlar yigindisiga nisbati, to'la tannarx ko'rsatkichlari muhim ahamiyatga ega. Mehnat unumdorligining o'sishi sur'atlari, mehnatni tejash va mahsulot hajmi o'sishida mehnat unumdorligi hissasi kabi ko'rsatkichlardan ham foydalaniladi. Ishlab chiqarish samaradorligi texnik samaradorlik (ishlab chiqarish hajmi), iqtisodiy samaradorlik (mehnat

unumdorligi, mehnat resurslari, asosiy fondlar, aylanma resurslar), ijtimoiy samaradorlik (moddiy resurslar, foyda) hisobiga shakllanadi.

Ishlab chiqarish samaradorligini hisoblashdan maqsad samaradorlikka nimalar hisobiga erishilganini aniqlash va yana qanday omillar evaziga uni oshirish mumkinligini belgilashdan iborat.

Tashkil etish sharoitida korxonalar va ularning birlashmalarining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun asosiy talablardan biri bozor iqtisodiyoti xo'jalik va boshqa faoliyatni zararsizlantirish, xarajatlarni o'z daromadlari hisobidan qoplash va ma'lum miqdorda rentabellikni, boshqaruvning rentabelligini ta'minlashdir. Asosiy tavsiflovchi ko'rsatkichlar moliyaviy natijalar iqtisodiy faoliyat Ishlab chiqarish korxonalari yalpi daromad, boshqa daromadlar, foyda va rentabellikdir. Iqtisodiyotni boshqarish ko'rsatkichlari va tutqichlari tizimida rentabellik markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Bu korxona faoliyatining ko'rsatkichidir. Iqtisodiy adabiyotlarda rentabellikning bir qancha tushunchalari berilgan. Shunday qilib, uning ta'riflaridan biri quyidagicha: rentabellik (nemis rentabelidan - foydali, foydali) ko'rsatkichdir. iqtisodiy samaradorlik moddiy, mehnat va pul resurslaridan foydalanishni har tomonlama aks ettiruvchi korxonalarda ishlab chiqarish.

Boshqa mualliflarning fikriga ko'ra, rentabellik - bu foydaning xarajatlar miqdoriga nisbati, tijorat operatsiyalarini tashkil etishga pul mablag'lari yoki kompaniyaning faoliyatini tashkil etish uchun foydalaniladigan mulk miqdori. Qanday bo'lsin, rentabellik daromadning ushbu daromadni yaratish uchun qo'yilgan kapitalga nisbati. Foydani investitsiya qilingan kapital bilan bog'lash orqali rentabellik korxonaning daromadlilik darajasini kapitaldan muqobil foydalanish yoki korxona tomonidan xuddi shunday xavf sharoitida olingan daromad bilan solishtiradi. Xavfli investitsiyalar foydali bo'lishi uchun yuqori daromad talab qiladi. Kapital har doim foyda keltiradiganligi sababli, rentabellik darajasini o'lchash uchun xavf uchun mukofot sifatida foyda ushbu foydani yaratish uchun zarur bo'lgan kapital miqdori bilan taqqoslanadi. Rentabellik - bu korxona faoliyati samaradorligini har tomonlama tavsiflovchi ko'rsatkich. Uning yordami bilan siz korxonani boshqarish samaradorligini baholashingiz mumkin, chunki yuqori foyda va etarli rentabellik darajasi ko'p jihatdan qabul qilingan qarorlarning to'g'riligi va oqilonaligiga bog'liq. boshqaruv qarorlari. Shuning uchun rentabellikni menejment sifatining mezonlaridan biri deb hisoblash mumkin. Daromadlilik darajasining qiymati bo'yicha korxonaning uzoq muddatli farovonligini baholash mumkin, ya'ni. korxonaning investitsiyalardan etarli daromad olish qobiliyati. Uzoq muddatli kreditorlar, kompaniyaning o'z kapitaliga mablag' qo'ygan investorlar uchun bu ko'rsatkich moliyaviy barqarorlik va likvidlik ko'rsatkichlariga qaraganda ishonchliroq ko'rsatkich bo'lib, ular balansning alohida moddalar nisbati asosida aniqlanadi. Foyda miqdori va qo'yilgan kapital miqdori o'rtasidagi munosabatni o'rnatish orqali rentabellik ko'rsatkichidan foydani prognozlash jarayonida foydalanish mumkin. Prognozlash jarayoni investitsiyalarning kutilayotgan daromadini real va kutilayotgan investitsiyalar bilan solishtiradi. Kutilayotgan foyda taxminiy o'zgarishlarni hisobga olgan holda oldingi davrlar uchun rentabellik darajasiga asoslanadi. Bundan tashqari, rentabellik investitsiyalar, rejalashtirish, byudjetlashtirish, korxona faoliyati va uning natijalarini muvofiqlashtirish, baholash va monitoring qilish sohasida qarorlar qabul qilish uchun katta ahamiyatga ega.

Shunday qilib, rentabellik ko'rsatkichlari korxonaning moliyaviy natijalari va faoliyatini tavsiflaydi, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Ular korxonaning rentabelligini turli pozitsiyalardan o'lchaydi va iqtisodiy jarayon ishtirokchilarining manfaatlariga muvofiq tizimlashtiriladi.

Amalda, Ishlab chiqarish korxonalarining xo'jalik faoliyatining rentabellik darajasi odatda foydaning chakana tovar aylanmasiga nisbati bilan belgilanadi. Bu aylanmada necha foiz foyda ekanligini ko'rsatadi. Ushbu rentabellik darajasi butun (balans) foyda uchun emas, balki faqat tovarlarni sotishdan olingan foyda uchun hisoblanishi kerak, chunki asosiy vositalar va boshqa aktivlarni sotishdan olingan moliyaviy natijalar, shuningdek, operatsion bo'lmagan daromadlar, xarajatlar va xarajatlar. yo'qotishlar savdo hajmining o'zgarishiga bevosita bog'liq emas. Ushbu ko'rsatkich sotishning rentabellik darajasi deb ataladi va Ishlab chiqarish korxonalari faoliyati samaradorligini baholashning asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Bu daraja o'zgarishi bilan bevosita bog'liq. yalpi daromad va teskari ravishda taqsimlash xarajatlari va realizatsiya qilingan savdo ustamalaridan undiriladigan soliqlar darajasining oshishi yoki kamayishidan. Sotish rentabelligining minimal darajasi deb ishoniladi chakana savdo bozor mexanizmining shakllanishi va rivojlanishi sharoitida u aylanmaning kamida 4-6 foizini tashkil qilishi kerak. Ayrim mahsulot guruhlari va mahsulotlar bo'yicha sotishning rentabellik darajasi bir xil emas. Shu munosabat bilan chakana tovar aylanmasi tarkibining o'zgarishi Ishlab chiqarish korxonasining sotish rentabellik darajasining oshishi yoki pasayishiga olib keladi. Tovar aylanmasi tarkibidagi o'zgarishlarning Ishlab chiqarish korxonasining sotish rentabellik darajasiga ta'siri yalpi daromad darajasi va taqsimlash xarajatlari darajasi orqali namoyon bo'ladi. Foydaning aylanmaga nisbati sifatida hisoblangan rentabellik darajasi muhim kamchilikka ega: u qanday iqtisodiy resurslar (aktivlar), o'z va qarz kapitali yakuniy moliyaviy natijaga erishishini va ulardan qanchalik samarali foydalanilishini hisobga olmaydi. Shu munosabat bilan iqtisodchilar iqtisodiy resurslarning rentabelligini yillik foyda miqdorining uzoq muddatli, nomoddiy va aylanma (joriy) aktivlarning o'rtacha yillik qiymatiga nisbati sifatida belgilashni taklif qiladilar. U korxonaning aktivlariga foyda qanchalik qiziqish bildirishini yoki umumiy (umumiy) kapitalning har bir rublidan qancha tiyin foyda olishini ko'rsatadi. Xorijiy amaliyotda u umumiy kapital (barcha aktivlar) rentabelligi darajasi deb ataladi. Umumiy kapitalning rentabelligini hisoblashda hisob-kitobga barcha ishlab chiqarish asosiy fondlari (o'z mulki, ijaraga olingan va hadya qilingan), boshqa uzoq muddatli, nomoddiy aktivlar va barcha aylanma mablag'lar kiritilishi kerak. Uzoq muddatli, nomoddiy va aylanma aktivlarning haqiqiy o'rtacha yillik qiymati balans ma'lumotlari bo'yicha hisoblanadi. Umumiy kapitalning rentabellik darajasi foyda miqdorining o'zgarishiga to'g'ridan-to'g'ri proportsionaldir va teskari - uzoq muddatli, nomoddiy va aylanma aktivlar balansining o'zgarishidan. Ushbu omillarning umumiy kapitalning rentabelligiga ta'siri zanjir almashtirish usuli yordamida o'lchanishi mumkin. Buning uchun umumiy kapital rentabelligining shartli darajasi oldindan rejalashtirilgan foyda miqdori va uzoq muddatli, nomoddiy va aylanma aktivlarning haqiqiy o'rtacha yillik qoldiqlari bilan belgilanadi. Keyinchalik, umumiy kapitalning shartli rentabellik darajasidan rejali kapital chiqariladi va natijada iqtisodiy resurslar (aktivlar) balansidagi o'zgarishlarning uning hajmiga ta'siri aniqlanadi. Agar shartli

kapitalni umumiy kapitalning haqiqiy rentabelligi darajasidan ayirib tashlasak, foyda miqdori o'zgarishining uning hajmiga ta'sirini aniqlaymiz.

Foyda miqdori, o'z navbatida, bir qator omillarga (chakana tovar aylanmasi hajmining o'zgarishi, yalpi daromad darajasi, taqsimlash xarajatlari va amalga oshirilgan savdo marjasi hisobiga undiriladigan soliqlar, sotishdan olingan foyda yoki zarar miqdori) bog'liq. asosiy vositalar va boshqa aktivlarni sotish, operatsion bo'lmagan daromadlar, xarajatlar va zararlar), ularning umumiy kapitalning rentabellik darajasiga ta'siri kapital usuli bilan aniqlanishi mumkin. Buning uchun har bir omilning rejadani chetga chiqish miqdori yoki buxgalteriya foydasi dinamikasidagi ta'sirining ulushini topish va olingan natijalarni daromad darajasiga foydaning ta'siri hajmiga ko'paytirish kerak. umumiy kapital bo'yicha. Kapitalda ishtirok etish usuli, shuningdek, tijorat korxonasi aktivlarining ayrim turlarining o'rtacha balansidagi o'zgarishlarning umumiy kapitalning rentabelligiga ta'sirini ham o'lchashi mumkin.

Keyinchalik, aylanma va aylanma (joriy) aktivlarning o'rtacha balanslarining o'zgarishiga ta'sir ko'rsatgan sabablar va omillarni o'rganish, ulardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun zaxiralarni aniqlash kerak. Aylanma aktivlarning o'rtacha qoldig'i savdo hajmining ularning aktivlar rentabelligi darajasiga nisbati sifatida matematik tarzda ifodalanishi mumkin. Aylanma aktivlarning kapital unumdorligining umumiy kapital rentabelligiga ta'sirini ham o'z kapitali usuli bilan aniqlash mumkin. Aylanma mablag'larning o'rtacha qoldig'i o'rtacha kunlik aylanma va ularning kunlardagi aylanmasi mahsuloti sifatida ifodalanishi mumkin.

References:

1. Gaybullayevna, R. S. ., & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 3(1), 28–31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 73-76.

9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.